

De buitenplaats Scheibeeck

In Midden-Kennemerland zijn in de 17e en 18e eeuw zo'n tachtig buitenplaatsen ontstaan, die voornamelijk als zomerverblijven werden gebruikt. De meeste herenhuizen zijn het resultaat van sloop of verbouw van aanwezige boerderijen of hofsteden. Opvolgende eigenaren verfraaide de panden en er werden bijgebouwen gebouwd, waardoor landgoederen ontstonden. Ook de ruimte rond de buitenplaatsen werd onderhanden genomen. Er werd indien nodig land bij gekocht, niet alleen als belegging, maar vooral om prachtige tuinen aan te leggen in de Franse tuin (zoals nu weer te zien bij kasteel Assumburg) en later gewijzigd in of aangevuld met de Engelse tuin (te zien in het park rond Assumburg, de zogenoemde landschapstijl).

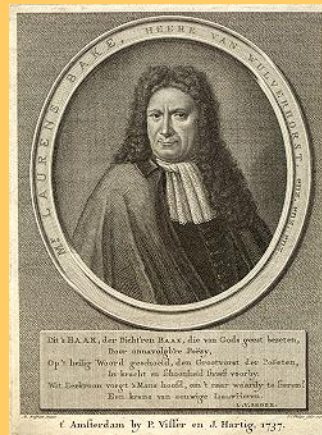

De spectaculaire groei van Amsterdam en Haarlem in de 17de eeuw bood Beverwijk nieuwe kansen. Tegelijkertijd vonden velen in de zomermaanden emplooi als tuinknecht, klusjesman of dienstbode op de buitenplaatsen van rijke Amsterdammers, zoals Scheijbeek, Duynwijck, Zuiderwijck, Sorgwijck en Akerendam. In de periode van 1600 -1900 hebben in een haast aaneengesloten reeks dus zo'n 80 buitenplaatsen bestaan binnen de gemeentegrenzen van Beverwijk, Heemskerk en Velsen. Deze zomerverblijven werden gebouwd door rijke Amsterdamse families, waaronder de familie Bicker, Boreel, Baeck en Pels. De zoom van het Wijkermeer was met name geliefd, nog voor de streek rondom de Vecht in beeld kwam bij de Amsterdamse welgestelden. Opvallend is dat de bewoners zich aangetrokken voelden tot het water- en bosrijke gebied tussen de kust en Amsterdam; de 'woestenij' van strand en duinen lieten ze voor wat het was.

Deze rijke kooplieden uit Amsterdam en Haarlem zochten in Kennemerland de rust, ruimte en frisse lucht op, weg van de alledaagse drukte en stank van de woelige stad. De landgoederen vormden niet alleen een rustplaats, er werden ook relaties verstevigd (netwerken) alsmede tijd en rust genomen voor een goed gesprek met familie en vrienden. De duinen in Midden-Kennemerland boden ontspanning: wandelen, paardrijden, jagen en valkenjacht. Het lommerrijke gebied was en is een lust voor het oog. Van de ca. 80 buitenplaatsen zijn nog prachtige voorbeelden aanwezig met een goede herbestemming.

Buitenplaats Scheybeek is één van de vele buitenplaatsen die in en rond Beverwijk hebben gestaan en aan de slopershamer is ontsnapt. Het heeft veel eigenaren gekend. De vroegste vermelding is de verkoop door Mr. Wouter Govertsz van Leent aan Laurens Joostz. Baeck, een koopman die veel belangstelling had voor letteren en kunst. Vondel, Hooft, van

Baerle en vele andere grote figuren uit die tijd hebben hier van zijn gastvrijheid genoten. De buitenplaats bleef 3 opeenvolgende geslachten eigendom van de familie Baeck.

Justus Baeck en Laurens Baeck, zoon en kleinzoon van Laurens Joostz. Baeck

Daarna werd het eigendom van het geslacht Geelvinck door Anna Elisabeth Geelvinck die het naliet aan de zoon van haar broer, Cornelis Geelvinck. Onder eigenares Anna Elisabeth Geelvinck, weduwe van Nicolaas Pancras en van Jean Lucas Pels, werd in 1744 aan de achterzijde van het huis een koepel toegevoegd.

Een buitenplaats is een zomerhuis met tuin en/of park er omheen. Er zijn buitenplaatsen in alle soorten en maten, zoals hofsteden en kastelen, die tot buitenplaats zijn omgebouwd, buitenplaatsen met landgoederen en buitenplaatsen van zeer bescheiden omvang. Het buitenhuis moest gemakkelijk te bereiken zijn, zodat de heer des huizes relatief snel per koets of (trek)schuit voor zaken naar de stad kon terugkeren. Daarom waren locaties langs de Amstel, het Gein, de Vecht en de Eem ideaal. Ook 's Graveland en Kennemerland waren makkelijk over het water te bereiken. Langs de sloten en vaarten rondom de stad werden veel kleine zomerverblijven gebouwd; soms niet meer dan een theekoepeltje, voor burgers met een smallere beurs. Sommige rijke kooplieden kochten landgoederen met kastelen en erfdiensbaarheden, waaraan titels verbonden waren. De kastelen werden vaak omgebouwd of volledig gesloopt om plaats te maken voor een buitenplaats. Laurens Baeck noemde zich bijvoorbeeld heer van Wulverhorst naar het buiten Wulverhorst, een buitenplaats bij Utrecht welke zijn vader had gekocht in 1671. Een buitenplaats had niet de bedoeling een agrarische functie te hebben, maar er werd wel voedsel verbouwd voor eigen gebruik. En tevens uit interesse voor verre streken, zoals ananassen en meloenen, toen nog heel bijzondere buitenlandse vruchten.

Een menagerie met kippen en ander mooi gevogelte diende ook voor eieren en vlees. Tot nut en vermaak werd er ook gejaagd op kleinwild en vogeltjes, waarvan heerlijke pasteien konden worden gemaakt. Daarmee leverde de buitenplaats voor de stedeling zowel plezier, als vers voedsel. Nog steeds is de volière bij Scheibeek een rustplekje en de moeite waard om te bekijken.

In het najaar werd het gedroogde en ingemaakte voedsel naar de stad meegenomen. Voor de kleinere buitens had het meer het karakter van wat later een volkstuintje zou heten.

De stad gaf de burger een veilige basis. Het was de plek waar handel werd gedreven en geld verdiend. Het vormde een militair bolwerk. De rijke burgers voerden samen zelfstandig het bestuur. Kwalijske dampen Vierhonderd jaar geleden stond de wetenschap in haar kinderschoenen. Kennis over hygiëne en ziekten was er nauwelijks. Epidemieën, zoals de pest en de pokken, werden ondermeer verweten aan het inademen van slecht riekende dampen. Vandaar het spreekwoord 'in een kwade reuk staan'. Pas zo'n honderd

jaar geleden werden in steden als Amsterdam riolen aangelegd. Daarvoor vormden de grachten in feite een open riool. Wanneer vanaf het voorjaar het weer warmer wordt, moeten de grachten een ondragelijke stank gegeven hebben en vormden zij haarden van ziektes, zoals diarree, dysenterie, cholera, geelzucht enz. Wie het zich financieel kon permitteren, zocht de frisse buitenlucht op. Zo ontstond de behoefte voor zomerhuizen buiten de stad; van zeer bescheiden tot monumentale omvang. Vanaf de 2e helft van de 16e eeuw wordt Europa ruim een eeuw geteisterd door diepe winterse koude. Weliswaar levert dit veel ijsvermaak op, maar het maakt het leven buiten de stad in de winter hard. De 'Kleine IJstijd' loopt nog door tot in de 19e eeuw. Buitenplaatsen zijn op zomers gebruik gebouwd. In de winter zijn deze huizen nauwelijks warm te stoken. Ook wie in de huidige tijd 's winters een gerenoveerde - van alle hedendaagse gemakken voorziene - buitenplaats bezoekt, neme een warm wolletje mee. Omdat het gehele gezinsleven verplaatst werd van de stad naar de buitenplaats, verhuisde een belangrijk deel van het huisraad mee. Tegen de winter ging alles weer terug. De zomerhuizen werden in de wintermaanden vrijwel geheel leeg afgesloten.

Vierhonderd jaar geleden was de wilde natuur nog een geduchte vijand. Maar tevens vertegenwoordigde het ontluikende groen nieuw leven. Men stelde zich het paradijs voor als een ommuurde tuin, goed bijgehouden en vol bloemen en fruit. De hand van God openbaart zich in orde. De geometrisch ordelijk aangelegde tuin weerspiegelt dit ideaalbeeld. Hierin is de natuur getemd. In de stadstuinen met een geometrische vakverdelingen van heggetjes - de Hollandse

knopentuin - is dat goed te zien. Bij de aanleg van de Amsterdamse grachtengordel zijn binnen de huizenblokken grote groene ruimten gecreëerd voor de aanleg van tuinen. Langs de grachten worden iepen geplaatst. Deze bomen en tuinen worden van het begin af aan beschermd door strenge regelgeving, de 'keuren'. Ook nu nog zijn deze regels onderdeel van de bestemmingsplannen. Deze tuinen binnen de huizenblokken worden daarom 'keurtuinen' genoemd.

Het park is ontstaan rond 1620 als een van de vele buitenplaatsen in Kennemerland. Het is circa 5 hectare groot en heeft een bijzondere historische en natuurlijke waarde. Het park is in 2002 aangewezen tot Rijksmonument. Oorspronkelijk was de tuin van Scheybeeck ook een grote tuin met rechte paden en vierkante vakken. In de 18^e eeuw werd het een barokpark met enorme scheerhagen en kleurige broderieperken. Nog weer later kreeg het een Engelse aanleg welke het nu nog heeft. Het beekje waaraan het buiten zijn naam ontleent voerde het duinwater door de buitenplaats waarna het met een watervalletje in de grote vijver valt om er vervolgens oostwaarts weer uit te stromen in de Wijkermeer. Een van de oorspronkelijke elementen is nog de zogenaamde kruikenbeek. De oever van een deel van de duinbeek of scheybeeck is bekleed met op elkaar gestapelde aardewerken jeneverkruiken. De beek is ondiep en loopt onder het huis Scheybeeck door. Zodoende waren de bewoners van het huis altijd verzekerd van vers stromend water. Een bijzonderheid in die tijd toen er nog geen kranen binnenshuis waren en al het water van buiten aangevoerd moest worden via emmers. De scheybeeck is de oorspronkelijke scheiding of grens met Wijk aan Zee en Duin, Velsen en Beverwijk. Bij de grenswijziging

tussen Velsen en Beverwijk in 1818 kwam het voordien bij Velsen behorende gedeelte van de buitenplaats bij Beverwijk.

De Scheybeek of Kruikenbeek

Er is een gravure van Hendrik de Leth uit 'Het zegepralant Kennemerland' van M. Brouerius van Nidek van ca. 1732. De tekst daarbij luidt:

Scheibeek bij de stede Beverwyk, van den Heerenwegh in te zien, behoort Mevrouw de weduwe van den heer Willem Boreel, Schepen te Amsterdam, en afgezant van dezen Staet aan het Fransche Hof enz., deeze lustplaats heeft haren naam bekomen van de beek, welke uit het vlakke zantvelt ofte de esse duinen, gemeenelyk de Breesaep geheten, aflekkende benoorden Westerwyk, oostwaerts voortloopt tusschen de lustplaetzen Overbeek en 't Blaeuselhuis dwars door den Heerenwegh benoorden de hofsteden Hollant op 't smalst en dit Scheibeek, tot in de Wykermeer. En, om dat ze ten noorden langs de banscheidinghe van Wyk aen Duin tot Velzen vloeit, de benamingen van Scheibeek gekregen heeft.

Buitenplaatsen zijn een kostbare luxe. Als luxe product is een buitenplaats wellicht goed vergelijkbaar met het eigendom van een hedendaags plezierjacht: de aanschaf is kostbaar; bij mooi weer is het er voor plezier, vermaak en de frisse buitenlucht, maar 's winters moet het goed worden opgeborgen; en het vergt een enorm jaarlijks onderhoud, waar meestal geen enkel economisch rendement tegenover staat.

De gevolgen van de Franse Revolutie en de Napoleontische Oorlogen brachten Nederland in een decennia lange periode van malaise en slechts geleidelijk herstel. Veel buitenplaatsen werden noodgedwongen verkocht of raakten ernstig in verval. Gewiekste opkopers lieten onverkoopbare buitenplaatsen slopen, verkochten de fraaie interieurdelen en het overige bouw materiaal, waarna er bruikbare agrarische grond resteerde.

Een bekende opkoper was de Amsterdamse boekverkoper en speculant Frederik Kaal (1733-1790), die tussen 1775 en 1790 tien buitenplaatsen liet slopen. Het woord 'kaalslag' is van zijn naam afgeleid.

Veel fnuikender voor het voortbestaan van de buitenplaatsen was het veranderende leefpatroon van de burgerij vanaf het einde van de 19e eeuw. Aan de rand van de stad en door de introductie van de trein en later de auto op voor het dagelijks werk aanvaardbare afstand van de stad, ontstaan tuinsteden en -dorpen, waar het gehele jaar door 'buiten' gewoond kan worden. Voortschrijdende technische ontwikkeling, zoals centrale verwarming, verbeterde isolatie, riool, elektriciteit en waterleiding, maakte dit mogelijk. Arbeidskracht - noodzakelijk voor het onderhoud van de parken - werd steeds duurder. Vergeleken met moderne woningen, zijn de buitenplaatsen oncomfortabel, ouderwets en geldverslindend. In de 20e eeuw zijn daardoor zeer vele buitenplaatsen gesloopt of als gevolg van functiewijziging grotendeels verloren gegaan.

Ook Scheibeek heeft die moeilijke periode gekend maar heeft die gelukkig ook doorstaan.

In 1924 wordt het sloop beoed, als de gemeente door Monumentenzorg gedwongen wordt de buitenplaats te kopen. De gemeente verkoopt de buitenplaats weer snel aan de familie van Hattum, die er nog een aantal jaren woont. Tussen 1946 en 1965 is het huis in gebruik als gemeentehuis van Beverwijk. Sinds 1989 is de buitenplaats in beheer van de Stichting Scheybeek. In 2000 is het in eigendom overgegaan aan Buko Beheer. Het gebouw wordt nu gebruikt voor evenementen en als trouwzaal.

Fragment uit het gedicht van Vondel

De klare Beeck, uit schorre duinen,
Gesproten, om uw ackerlant
Uw vijvers, bosch en groene tuinen,
Langs oevers, dicht met looft beplant,
Te laven met een lieflijck morren,
Tot dat ze valt in 't Wijcker meer,
Die magh verdroogen en verdorren
Door ongelegenheit van weer.

schorre = droge
morren = murmelen

